МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра (циклова комісія) театрознавства та акторської майстерності

"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Декан факультету
культури і мистецтв
доц. Крохмальний Р.О.
"27" червня 2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Культура сценічного мовлення
(шифр і назва навчальної дисципліни)

спеціальність **026 Сценічне мистецтво**
(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація **Акторське мистецтво драматичного театру та кіно**
(назва спеціалізації)

факультет **культури і мистецтв**
(назва інституту, факультету, відділення)

2019 – 2020 навчальний рік

Робоча програма **«Культура сценічного мовлення»** для студентів
(назва навчальної дисципліни)

за спеціальністю **«Акторське мистецтво драматичного театру та кіно»**

Розробники: **Циганик Мирослава Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри театрознавства та акторської майстерності**
(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри (циклової комісії) **театрознавства та акторської майстерності**

Протокол від 26 червня 2019 року № 10

Завідувач кафедри (голова циклової комісії) проф. Козак Б.М.

(підпис) (прізвище та ініціали)

Ухвалено Вченою радою факультету Культури і мистецтв
Протокол від 27 червня 2019 року № 10

червень 2019 рік

1. Опис навчальної дисципліни

(Витяг з робочої програми навчальної дисципліни

«Культура сценічного мовлення»)

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td>Кількість кредитів – 3</td><td>Галузь знань
02 Культура і мистецтво
(шифр, назва)</td><td colspan="2">Дисципліна фундаментальної та природничо-наукової підготовки</td></tr>
<tr><td>Модулів – 2</td><td>Напрям
026 Сценічне мистецтво
(шифр, назва)</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>Змістових модулів – 2</td><td rowspan="3">Спеціальність (професійне спрямування)
Акторське мистецтво</td><td>1-й</td><td>-й</td></tr>
<tr><td>Курсова робота –</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>Загальна кількість годин – 90</td><td>1-й</td><td>-й</td></tr>
<tr><td rowspan="9">Тижневих годин для денної форми навчання: 2
аудиторних – 32
самостійної роботи студента - 58</td><td rowspan="9">Освітньокваліфікаційний рівень: Бакалавр</td><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>16 год.</td><td>год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>16 год.</td><td>год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>– год.</td><td>год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>58 год.</td><td>год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">ІНДЗ:</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю: залік</td></tr>
</table>

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 1/2

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомити студентів з нормами усного літературного мовлення українською мовою, орфоепічними та акцентуаційними правилами вимови; засобами милозвучності та евфонії української мови, підвищити загальний рівень культури мовлення та спілкування.

Завдання: сформувати у студентів чітке розуміння основних мовних норм літературної української мови; ознайомити студентів із орфоепічними та акцентуаційними нормами сучасної української літературної мови; добитися розуміння відмінностей між літературною і діалектною вимовою; навчити шукати потрібну інформацію у словниках і довідниках різного типу.

У результаті вивчення курсу студент повинен: **знати:** усі мовні норми сучасної української літературні норми (фонетичні, орфоепічні, орфографічні, лексичні, граматичні, стилістичні тощо); основні функції мови та роль мови в житті суспільства; звуковий склад мови; основні характеристики голосних і приголосних звуків та правила їхньої вимови; евфонічні засоби української мови; формули мовленнєвого етикету та основні ознаки культури ділового спілкування.

вміти: правильно використовувати мовні засоби в різних сферах спілкування; досконало володіти мовними нормами; шукати потрібну інформацію у словниках і довідниках різного типу; правильно вимовляти голосні звуки української мови в наголошеній і ненаголошеній позиціях; правильно вимовляти приголосні звуки і звукосполучення; виправляти акцентуаційні помилки у своєму й чужому мовленні; аналізувати основні чинники, що зумовлюють помилки в наголошенні слів та словоформ; дотримуватися норм милозвучності в усному мовленні й на письмі.

3. Програма навчальної дисципліни

Навчальна програма «Культура сценічного мовлення» (90 години) призначена для студентів 1 курсу спеціальності Сценічне мистецтво (Акторське мистецтво).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.

Тема І МОВА І МОВЛЕННЯ (2 год.)

1. Поняття «мова і мовлення» в контексті сучасних знань
2. Нові підходи до вивчення мови.
3. Мова і мовлення.
4. Мовленнєвий розвиток людини.
5. Мовленнєве самовиховання і його роль у становленні особистості артиста.
6. Роль рідної мови у професійній діяльності телеведучого й артиста.

Література:

Залізняк Г., Масенко Л. Мовна ситуація Києва. – К., 2001. – С.5–15.

Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Вид. 4-е, доповнене. – Дрогобич, 1994. – С.82–107.

Кочерган М. П. Загальне мовознавство. – К., 1999. – С.36–46, 47–59.

Сербенська О. Основи мовотворчості журналіста в інтерпретації Івана Франка. – Львів, 1993. – С.45–85.

Франко І. Двоязичність і дволичність // Літературно-науковий вісник. – Т.XXX. – Річн.8. – Кн.6. – Львів, 1905. – С.231–244; або: у ж. Урок української, 2003, – № 3. – С.12–15.

Тема ІІ. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ (2 год.)

1. Зміст поняття «культура мовлення»
2. Теоретичні і практичні засади культури мовлення.
3. Чинники, що визначають рівень культури усного мовлення.

Мовна норма, критерії мовної норми. Літературна мова.

4. Мовна агресія як антипод культури.
5. Мовленнєва культура в контексті мовної політики Держави.
6. Проблеми культури ефірного мовлення.
7. Поняття «лінгвістична екологія».

Література:

Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити.
Посібник / За заг. ред. О.Сербенської. – Львів, 1994.
Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – 4-е вид., перер. і доп. – К.,1997.
Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів, 1990.
Головащук С І. Російсько-український словник сталих словосполучень. – К., 2001.
Гоинчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., Терлак З. Словникдовідник з культури української мови. – Львів, 1996.
Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я». – К., 2001.
Культура української мови: Довідник / За ред. В.М.Русанівського. – К., 1990.
Непийвода Н. Практичний російсько-український словник. Найуживаніші слова і вислови. – К., 2000.
Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради. – К., 2001.
Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем. – К.,2001.
Томан І. Мистецтво говорити. – К., 1996.

ТЕМА ІІІ. УСНЕ МОВЛЕННЯ – НАЙВАЖЛИВІША ФОРМА ІСНУВАННЯ МОВИ ЯК ЗАСОБУ КОМУНІКАЦІЇ (2 год.)

1. Усне мовлення: загальна характеристика.
2. Багатогранність структури і комунікативної специфіки усного мовлення.
3. Різновиди усного літературного мовлення.
4. Значення ситуативних чинників в усному мовленні.
5. Ефірне мовлення.

Література:

Баранник Д.Х. Усний монолог. – Дніпропетровськ, 1969.
Баранник Д.Х. Стилістика усного мовлення // Сучасна українська літературна мова. Стилістика. – К., 1973. Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем. – К., 2001. – С.27–65.
Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000. Статті: Усна мова; Усна публічна мова.

ТЕМА IV. НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ (2 год.)

1. Наука про невербальні засоби спілкування.
2. Універсальне й ідіоетнічне в невербальному спілкуванні.
3. Невербальні засоби спілкування у практиці актора.
4. Невербальна комунікація і сцена.

Література:

Гоян В.В. Кольористика та зображальна естетика інформаційної телевізійної програми // Журналістика. Вісник. – Вип.8. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К,, 2000. – С.80-87.
Корніяка О. Мистецтво ґречності. – К., 1995.
Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли других по их жестам / Пер. с англ. – М., 1995.
Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. – Львів, 2001. – С.63–83.
Содомора А. Рука // Просценіум. – 2002. – № 1, № 2.
ФастДж. Язьык тела, Э. Холл. Как понять иностранца без слов. – М., 1995.
Чмут Г.К. Культура спілкування. – Хмельницький, 1996. – С.145.

ТЕМА V. МОВНИЙ ГОЛОС. (2 год.)

1. Характеристика органів мовлення.
2. Правильне дихання – основа доброго голосоутворення. Різновиди дихання.
3. Вироблення фонаційного дихання.
4. Основні властивості людського голосу.

Література:

Бабич Н.Д Основи культури мовлення. – Львів, 1990. – С.140 – 222.
Гриб В.П Постановка мовного голосу. – Луцьк, 2001. – 26 с.

Ґротовський Є. Голос // Театр. Ритуал. Перформер / Пер. з польськ. – Львів, 1999. – С.89 – 112.

Ревуцький Д. Живе слово. – Львів, 2001. – С.24 – 31.

Українська мова. Енциклопедія. – К., 2001. – Статті: Голос. Органи мовлення. Черкашин Р.О. Художнє слово на сцені. – К., 1989. – С.279 – 321.

ТЕМА VI. ІНТОНАЦІЯ (2 год.)

1. Роль інтонації в усному мовленні.
2. Значення інтонування для мовлення артиста. Хиби інтонування.
3. Актуальне членування речення.
4. Паузи, їх різновиди та роль в усному мовленні.
5. Розділові знаки та інтонація.
6. Партитура тексту.
7. Основні параметри голосу артиста.

Література:

Багмут А.Й. Семантика і інтонація в українській мові. – К., 1991.

Багмут А.Й., Борисюк І.В., Олійник Г.П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. – К., 1994.

Багмут А Й., Борисюк І.В., Олійник Г.П. Інтонація спонтанного мовлення. – К., 1985.

Померанцев І. Ремесло “Радіо” // Телевізійна- й радіожурна- лістика (історія, теорія, практика, погляд у майбутнє): Збірник науковометодичних праць. – Вип.2. – Львів, 1999. – С.252–265.

Ревуцький Д. Живе слово. – Львів, 2001. – С. 75–77, 88–89,102. Черкашин Р.О. Художнє слово на сцені. – К., 1989. – С.34–66.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ.

ТЕМА VII. АКУСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ (2 год.)

1. Звук людської мови як явище акустичне, фізіологічне, психічне, соціальне.
2. Артикуляція голосних звуків.
3. Артикуляція приголосних звуків.

4. Поняття про артикуляційну базу – внормовану і невнормовану.
5. Акустичні властивості звуків: сила, тривалість, висота, тембр.

Література:

Гладишева АО. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність. – К., 1996.

Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика / За ред. І.К.Білодіда. – К., 1969. – С.43–49.

Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – 2-ге вид. – К., 1997. – С.13 – 17.

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Завдання і вправи. – К., 1995. – С.10–35.

Пілецький В. Практичні завдання з фонетики та фонології сучасної української літературної мови. – Львів, 2001. – С.4–21.

ТЕМА VIII. ГОЛОСНІ ТА ПРИГОЛОСНІ ФОНЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ТА ЇХ ЗВУКОВІ ВИЯВИ (2 год.)

1. Поняття фонеми.
2. Система голосних та приголосних фонем, їх класифікація.
3. Позиційні й комбінаторні вияви голосних та приголосних фонем.

Література:

Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – 4.1. – 4-е вид. – К., 1972. – С.101–107.

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. – К., 1981.

Тема IX. СЛОВЕСНИЙ НАГОЛОС. ОРФОЕПІЧНІ НОРМИ (2 год.)

1. Наголос, його різновиди.
2. Основні норми наголошування сучасної української літературної мови.
3. Типові акцентуаційні помилки, їхні причини.
4. Особливості діалектного наголошування.
5. Способи самотренування нормативної вимови.

Література:

Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – 4.1. –4-е вид. – К., 1972. – С.101–107.

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. – К., 1981.

Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. 2-ге вид. – К., 1997. – С.32–34.

Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. – 2-е вид. К., 2001. – С.10–14.

4. Структура навчальної дисципліни

ТЕМА	Кількість годин відведених на:			
	Лекції	Семінарські та практичні заняття	Самост. роб.	Індивід. роб.
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.				
ТЕМА 1. Мова і мовлення	2	2	2	
ТЕМА 2. Культура мовлення	2	2	2	
ТЕМА 3. Усне мовлення – найважливіша форма існування мови як засобу комунікації	2	2	2	
ТЕМА 4. Невербальні засоби спілкування	2	2	2	
ТЕМА 5. Мовний голос. Інтонація	2	2	2	
Всього	10	10	10	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ				
ТЕМА 6. Акустичні властивості звуків української літературної мови	2	2	2	
ТЕМА 7. Голосні та приголосні фонеми української літературної мови	2	2	2	
та їх звукові вияви				
ТЕМА 8. Словесний наголос. Орфоепічні норми	2	2	4	

Всього	6	6	8	
ВСЬОГО годин:	16	16	28	

5. Семінарські заняття:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Написання художньої автобіографії для короткого виступу. Основні методи дослідження мови, їх характеристика**.**	2
2	Розкрийте поняття «культура мовлення». Назвіть основні критерії мовної норми.	2
3	Підготуйте виступи на теми: а. *характерні* особливості усного мовлення; б. українські говірки – середовище функціонування усного мовлення; в. народна творчість: особливості її вияву в усній формі; г. моє мовне середовище; д. особливості сценічного мовлення.	2
4	Пояснити, який ефект можливий від застосування кожного з невербальних засобів спілкування: *а) оптичні засоби спілкування:* жести, міміка, поза, хода, контакт очей, одяг, косметика; *б) акустичні:* темп мовлення, тембр голосу, висота голосу, сила голосу, паузи, інтонація; *в) тактико-кінетичні:* дотик, потиск руки, поцілунок; *г) ольфакторні:* запах тіла, запах косметики; *ґ) просторово-часові:* відстань між співбесідниками, тривалість контакту, ступінь пунктуальності в часі.	2
5	Схарактеризувати кожну з чотирьох частин голосового апарату (дихальні органи, вібратори, резонатори, артикулятори), розкрийте їх функції в голосоутворенні. Назвати основні властивості людського голосу. Схарактеризувати кожну з них.	2

6	Якою може бути інтонація? (Наведіть означення). У поданих текстах – періодичній конструкції – помітити межу підвищення, злам, паузу перед пониженням інтонації, логічні наголоси в І і ІІ частинах періоду.	2
7	Назвіть голосний звук, який має таку артикуляцію:	1
	а) Голосові зв'язки дрижать. Задня частина язика високо піднята до м'якого піднебіння. Губи сильно заокруглені і витягнуті вперед. *б)* Голосові зв'язки дрижать. Задня частина язика трохи піднята до м'якого піднебіння. Рот широко розкритий, губи не заокруглені. *в)* Голосові зв'язки дрижать. Задня частина язика середньо піднята до м'якого піднебіння. Губи трохи заокруглені. *г)* Голосові зв'язки дрижать. Язик середньо піднятий до передньої частини піднебіння. Губи дещо розтягнуті в обидва боки. *ґ)* Голосові зв'язки дрижать. Язик піднято до передньої частини піднебіння трохи вище від середнього положення. Губи трохи розтягнуто. д) Голосові зв'язки дрижать. Язик сильно просунутий уперед до твердого піднебіння. Губи нейтральні.	
8	Назвати фонеми, головних та приголосних вияв у відповідності до артикуляційних ознак.	1
9	Творення та вимова деяких граматичних форм у літературному мовленні.	2
	Всього	16

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вивчення практичного досвіду львівських театрів у дотриманні норм української літературної мови. Перегляд вистав та аналіз телепередач з метою аналізу усної мовної культури.	10 год.
2.	Аналіз типових акцентуаційних помилок, їхні причини. Дослідження українського мовленнєвого етикету та його значення в системі української мови.	4год.

3	Пошуки шляхів підвищення особистої культури мовлення.	2 год.
4	Виконання вправ для покращення функціонування мовленнєвого апарату.	2 год.
	Разом	28

7. Методи контролю

Поточне оцінювання в процесі занять, оцінювання індивідуальних завдань і дослідницьких проектів, оцінювання презентацій.

Методи навчання: лекції, лекції-бесіди, лекції-розповіді, лекції-дискусії, лекції-діалоги, кейс-метод, метод голосування, метод діагностичного питання, методи групової роботи («Снігова куля», «Мозковий штурм»), конференції, презентації та ін.

8. Розподіл балів, що присвоюються студентам

Розподілу балів, які отримують студенти (для заліку)

Поточне тестування та самостійна робота									Сума
Змістовий модуль I						Змістовий модуль II			100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	
10	10	10	10	10	10	12	14	14	100

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів

Поточне оцінювання успішності		Сума
Модуль I	60	100
Модуль II	40	

Оцінювання знань студента здійснюється за 100-бальною шкалою (для екзаменів і заліків).

- максимальна кількість балів при оцінюванні знань студентів з дисципліни, яка завершується екзаменом, становить за поточну успішність 50 балів, на екзамені – 50 балів;
- при оформленні документів за екзаменаційну сесію використовується таблиця відповідності оцінювання знань студентів за різними системами.

Критерії успішності навчання. Результати складання іспитів (написання підсумкової комплексної контрольної роботи) оцінюються за шкалою балів, еквівалентною чотирибальній шкалі (“відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”).

Оцінка еквівалентна “відмінно”, виставляється, якщо студент глибоко, в повному обсязі засвоїв весь програмний матеріал, вичерпно та послідовно дав відповіді на всі питання, тісно пов’язує теорію з практикою, показує знання літератури, вміння самостійно аналізувати та тлумачити поняття пов’язані з редагуванням і застосовувати їх при вирішенні завдань, правильно аргументує висновки, вміє самостійно узагальнювати матеріал і логічно його викладати, не допускаючи помилок.

Оцінка еквівалентна “добре”, виставляється, якщо студент твердо знає програмний матеріал, має навики аналізу та тлумачення понять, логічно відповідає на поставлені питання, не допускає суттєвих помилок.

Оцінка еквівалентна “задовільно”, виставляється, якщо студент засвоїв основний матеріал, але не знає окремих деталей, допускає неточні відповіді та формулювання понять, порушує послідовність у викладені програмного матеріалу, має прогалини в знаннях.

Оцінка еквівалентна “незадовільно”, виставляється, якщо студент не знає значної частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки, не володіє навичками застосування знань, які забезпечували б вирішення професійних завдань.

Діагностика успішності навчання з навчальної дисципліни здійснюється на основі таких засобів, як питання до заліку, тестові завдання, пакети контрольних завдань для комплексної перевірки знань з дисципліни, написання наукової роботи тощо.

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS

Оцінка ECTS	Оцінка в балах	За національною шкалою		
		Екзаменаційна оцінка, оцінка з диференційованого заліку		Залік
A	90–100	5	Відмінно	Зараховано
B	81–89	4	Дуже добре	
C	71–80		Добре	
D	61–70	3	Задовільно	
E	51–60		Достатньо	

9. Методичне забезпечення

1. Відеозаписи, ілюстративні матеріали до тем.

10. Рекомендована література

Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити. Посібник / За заг. ред. О.Сербенської. – Львів, 1994.

Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – 4-е вид., перер. і доп. – К.,1997.

Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів, 1990.

Багмут А Й., Борисюк І.В., Олійник Г.П. Інтонація спонтанного мовлення. – К., 1985.

Багмут А.Й. Семантика і інтонація в українській мові. – К., 1991.

Багмут А.Й., Борисюк І.В., Олійник Г.П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. – К., 1994.

Гладишева АО. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність. – К., 1996.

Гоинчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., Терлак 3. Словникдовідник з культури української мови. – Львів, 1996.

Головащук С І. Російсько-український словник сталих словосполучень. – К., 2001.

Гриб В.П Постановка мовного голосу. – Луцьк, 2001. – 26 с.

Ґротовський Є. Голос // Театр. Ритуал. Перформер / Пер. з польськ. – Львів, 1999. – С.89 – 112.

Залізняк Г., Масенко Л. Мовна ситуація Києва. – К., 2001. – С.5–15.

Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Вид. 4-е, доповнене. – Дрогобич, 1994. – С.82–107.

Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я». – К., 2001.

Культура української мови: Довідник / За ред. В.М.Русанівського. – К., 1990.

Непийвода Н. Практичний російсько-український словник. Найуживаніші слова і вислови. – К., 2000.

Пілецький В. Практичні завдання з фонетики та фонології сучасної української літературної мови. – Львів, 2001. – С.4–21.

Померанцев І. Ремесло “Радіо” // Телевізійна- й радіожурна- лістика (історія, теорія, практика, погляд у майбутнє): Збірник науковометодичних праць. – Вип.2. – Львів, 1999. – С.252–265.

Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради. – К., 2001.

Ревуцький Д. Живе слово. – Львів, 2001.

Сербенська О. Основи мовотворчості журналіста в інтерпретації Івана Франка. – Львів, 1993.

Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв’ю з мовознавцем. – К.,2001.

Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П.Грищенка. – 2-ге вид. – К., 1997.

Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика / За ред.
Томан І. Мистецтво говорити. – К., 1996.

Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Завдання і вправи. – К., 1995.

Українська мова. Енциклопедія. – К., 2001. – Статті: Голос. Органи мовлення.

Франко І. Двоязичність і дволичність // Літературно-науковий вісник. – Т.XXX. – Річн.8. – Кн.6. – Львів, 1905. – С.231–244; або: у ж.
Урок української, 2003, – № 3. – С.12–15. Черкашин Р.О.

Художнє слово на сцені. – К., 1989.